

ETIČKI PRIJEPORI I JAVNA TELEVIZIJA STUDIJA SLUČAJA: EMISIJA OTVORENO EMITIRANA 21. SIJEČNJA 2010. GODINE

Gordana Škaljac Narančić

IZLAGANJE SA ZNANSTVENOG SKUPA / UDK: 7.097(497.5):174, 303.643.3:7.097(497.5) / PRIMLJENO: 05.09.2010.

SAŽETAK Kriterij gledanosti i pripadajuće komercijaliziranosti sve su češće odlučujuća mjerila 'uspješnosti' medija i novinara koja zanemaruju minimalne etičke standarde. Logika težnje za profitom i pukim preživljavanjem u vremenima ekonomske krize dodatno ugrožava mogućnost profesionalnog obavljanja novinarskog posla, što uključuje i održavanje krhkih etičkih standarda. Televizija kao najutjecajniji medij u tom pogledu ima i najveću odgovornost, osobito javna televizija. Kršenje etičkih normi na javnoj televiziji znači da ona ne ispunjava svoju ključnu ulogu – ulogu javnog servisa. Nepostojanje jasnih reakcija regulatornih tijela u slučajevima kršenja etičkih pravila dodatno pogoršava problem. U tekstu se na primjeru jedne emisije (studija slučaja) pokazuje kako je lako skrenuti u nepoštivanje profesionalnih novinarskih standarda i, kao posljedica toga, etičkih normi. To nas navodi na promišljanje koliko je teško ostati profesionalan i etičan u doba potpune komercijalizacije i senzacionalizma koji u velikoj mjeri definiraju većinu suvremenih medija.

KLJUČNE RIJEČI

JAVNA TELEVIZIJA, NOVINARSKA ETIKA, PROFESIONALIZAM, KOMERCIJALIZACIJA MEDIJA

Bilješka o autorici _____

Gordana Škaljac Narančić :: doktorandica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu ::
gordana.skaljanc@gmail.com

UVOD

Od svojih početaka do danas televizija je bila i ostala najmoćniji medij. Fascinantna suggestibilnost kombinacije žive slike i tona te njezina sveprisutnost oduvijek su bili predmet interesa centara društvene moći, kao i logične potrebe društvenog reguliranja njezinih zadaća te profesionalnih etičkih standarda njezina korištenja.

Neovisno o tome je li riječ o javnoj ili komercijalnoj televiziji gotovo jednoglasno određena je njezina temeljna društvena zadaća: informirati, educirati i zabaviti na profesionalan i etičan način. Promjene, i to prije svega tehnološke, omogućuju danas neslućene razmjere u proizvodnji televizijskih sadržaja, osobito kada je riječ o informativnom programu. U neprekidnom kompetitivnom nastojanju da se bude brži, gledaniji, drugačiji, 'istinitiji', živopisniji i komercijalniji često se 'zaboravlja' na osnovne postulate novinarstva. Najprije nastradaju etička načela. Etičke pogreške koje izazivaju ozbiljnu zabrinutost jesu: želja da se pod svaku cijenu bude prvi makar i na štetu istinitosti, neproverene špekulacije, brzina u donošenju sudova te olako pretvaranje nepotvrđenih informacija u činjenice (Malović, Ricchiardi i Vilović, 1998: 164).

Veću pozornost javnosti (i regulatornih tijela) izazivaju lapsusi, tehničke greške i neobične odjevne kombinacije nego očigledno i sustavno kršenje profesionalnih novinarskih standarda i etičkih normi. Gotovo se može smatrati izuzetkom da se o kršenjima etičkih normi u emitiranju televizijskog programa vode velike javne polemike te da o njima odlučuju razna interna regulatorna tijela, a još rjeđe o etičkim prijedorima raspravlja Vijeće za elektroničke medije.

Sve se češće govori o gledanosti (uz pripadajući komercijalni efekt i društveni utjecaj) kao iznimno važnom, ako ne i presudnom kriteriju opstanka pojedinih emisija i na javnoj televiziji. Pri tome se zaboravlja na važnost njihova sadržaja za javnost. A u stalnoj utrci za gledateljima lako je prijeći granicu (ne)poštivanja etičkih normi. U stvaranju javnog mnijenja važno je uzeti u obzir nekoliko činjenica:

- >moramo biti uvjerljivi kako bi nam se vjerovalo,
- >da bi nam se vjerovalo, moramo imati vjerodostojnost,
- >da bismo imali vjerodostojnost, moramo govoriti istinu. (Gavranović, 2009: 131)

NOVINARSKA ETIKA KAO ŽRTVA KOMERCIJALIZACIJE

Oduvijek je novinarska etika bila krhka i pod utjecajem različitih društvenih grupa koje su raspolagale s određenom količinom društvene moći. Međutim novi izazov komercijalizacije čini se sveobuhvatnim i manje očiglednim, no dugoročno daleko štetnijim. Dennis McQuail ovako je definirao sastavnice novinarske etike:

- >istinitost i točnost,
- >nepriistranost i poštenje,

- >poštovanje osobnosti i privatnosti,
- >neovisnost o pojedinim interesima,
- >odgovornost prema društvu i društvenim dobrima,
- >poštovanje zakona,
- >moral, pristojnost i dobar ukus. (McQuail, 1994: 126)

Pojavom privatnih komercijalnih televizija dolazi do neprestane trke za gledanošću. U tu utrku uključuje se i javna televizija pri čemu najviše stradava informativni program. „Zabava i estrada sve više prodiru u sadržaj emisija informativnog programa. Urednici informativnih programa i televizijskih vijesti u kućama koje drže do vjerodostojnosti svojih vijesti od toga se uglavnom uzalud brane“ (Perišin, 2010: 107). Stoga se potpuno udomaćio i pojam *infotainment*, odnosno „programski sadržaj u kojem nije jasna granica između informacije i zabave ili, u televizijskom programu, emisije koje teže ‘senzacionalističkom’, ‘žutom’ novinarstvu“ (Perišin, 2010: 236).

Zrinjka Peruško smatra da je odgovor HRT-a kao javne televizije na pritisak konkurencije ključan za budući izgled audio-vizualnog prostora Hrvatske, ali isto tako navodi da je taj odgovor – vidljiv od 2003. godine kao odgovor na izazov komercijalne televizije – sve veća komercijalizacija, programi za masovnu publiku i pad kvalitete. Ističe da je vrlo važno da HRT pronađe pametniju obranu koja će uključivati i njegovu obvezu javne usluge u području informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog programa (Peruško, 2005: 224).

No umjesto da još više poradi na svojim javnim sadržajima i njihovoj kvaliteti, javna televizija prihvaća utrku u kojoj pobjeđuje kriterij gledanosti. Tako, na mala vrata, gledanost postaje glavno mjerilo ‘uspješnosti’ emisije, programa, cijelog medija, ali i samih novinara. Upravo u tome leži „dvojnost novinarske profesije: izložena je utjecaju tržišta, ravna se prema strogim etičkim i moralnim postavkama“ (Malović, Ricchiardi i Vilović, 1998: 35). Naravno, to ne znači da tržišni utjecaj nužno smanjuje etičke standarde, ali pokazuje koliko je teško danas biti profesionalan i opstati na tržištu.

Nije zanemariv ni utjecaj oglašivača na novinarsku etiku. Stalna težnja za ostvarivanjem profita i pozitivnim financijskim rezultatima dodatno ugrožava profesionalno obavljanje novinarskog posla, što uključuje i održavanje ionako krhkih etičkih standarda.

Iako to nije i ne može biti izgovor, u takvim situacijama i iskusni novinari ponekad postaju dezorijentirani i rade elementarne greške. Zato „svaki novinar mora svakodnevno iznova preispitivati svoje djelovanje i na svakom primjeru iznova utvrditi svoje etičke kriterije“ (Malović, Ricchiardi i Vilović, 1998: 37). Zvonko Letica smatra da je novinarska objektivnost središnji standard novinarske etike i najvažnije pravilo novinarske profesije (Letica, 2003: 97).

POSEBNA ODGOVORNOST JAVNE TELEVIZIJE

I u doba novih medija, kada su informacije dostupnije nego prije, televizija je još uvijek najutjecajniji medij, koji sukladno svojoj medijskoj moći ima i veliku odgovornost. U Rezoluciji koju je 1994. godine usvojilo Vijeće Europe naglašava se potreba podupiranja javnih radio-televizija i donosi se poseban zaključak u kojem stoji da javni model najbolje podupire vrijednost političkih, pravnih i društvenih struktura demokratskog društva, a osobito poštivanje ljudskih prava, kulture i političkog pluralizma.¹ Upravo iz te rezolucije proizlazi i McQuailova ideja javnog servisa koji prema njemu opisuju sljedeći kriteriji:

- >univerzalnost,
- >raznolikost,
- >urednička neovisnost,
- >društvena odgovornost,
- >kvaliteta i kulturalni identitet,
- >javno financiranje i/ili neprofitno djelovanje. (McQuail, 1994: 127)

Najveće bogatstvo javne televizije jesu oni sadržaji za koje komercijalne televizije nisu zainteresirane – obrazovni program, znanstveni program, program za manjine, kultura, dramski program, razne specijalizirane emisije unutar informativnog programa (za vanjsku politiku, za gospodarstvo, za pravosuđe itd.). Upravo bi javno financiranje trebalo omogućiti proizvodnju ovakvih programa i veću neovisnost od raznih utjecaja na sadržaj javne televizije.

Etički kriteriji jednaki su i za javnu televiziju i za komercijalne televizije, kao i posljedice kršenja etičkih normi. No kršenje etike na javnoj televiziji znači da ona ne ispunjava svoju ključnu ulogu – ulogu javnog servisa – zbog koje građani i plaćaju pretplatu. Pri tome ne smijemo zaboraviti pravno-politički okvir u kojem u ovom trenutku djeluje javna televizija u Hrvatskoj. U trenutku predaje ovog rada još nije donesen novi Zakon o HRT-u. Provode se neizvjesne političke rasprave o novom prijedlogu Zakona o HRT-u i u situaciji koja traži odlučno i smisleno reagiranje, repozicioniranje i reorganiziranje. HRT gotovo godinu dana ima tehničku upravu zbog nemogućnosti imenovanja glavnog ravnatelja HRT-a, ali i ravnateljstva HRT-a. Nadalje Programsko vijeće, koje imenuje i razrješava Sabor Republike Hrvatske, zbog političke blokade ima samo 6 od 11 članova. Upitna je njegova operativnost u zastupanju i zaštiti interesa javnosti provođenjem nadzora i unapređenjem radijskog i televizijskog programa što je odredba Zakona o HRT-u. A Programsko vijeće, između ostalog, imenuje i razrješava glavnog ravnatelja HRT-a, imenuje i razrješava ravnatelja HTV-a, HR-a te ravnatelja Glazbene proizvodnje HRT-a, imenuje direktora programa i glavnog urednika informativnog programa, daje mišljenje o programskom usmjerenju radijskog i televizijskog programa, daje mišljenje u postupku donošenja financijskog i poslovnog plana HRT-a te donosi Statut HRT-a.²

¹ Resolution No. 1, *The future of public service broadcasting*, 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Prag, 7. – 8. prosinca 1994.

² Iz Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji donesenog 2003. godine, NN 25/2003.

VAŽNOST ULOGE REGULATORNIH TIJELA U SANKCIONIRANJU KRŠENJA ETIČKIH NORMI

U Hrvatskoj djeluje Vijeće za elektroničke medije u čiju nadležnost ide i sankcioniranje kršenja etičkih načela. No interes Vijeća uglavnom se iscrpljuje u kvantifikacijama komercijalnih sadržaja (duljine reklamnih blokova) i tehničkim pitanjima termina emitiranja. Kazne koje izriču svode se uglavnom na upozorenja i opomene te su tek ponekad novčane. Indikativno je da je Vijeće u sedam godina svojeg postojanja samo jednom izreklo ozbiljnu sankciju, i to kada je kaznilo zagrebačku televiziju OTV. Naime Vijeće za elektroničke medije privremeno je na 24 sata oduzelo koncesiju televiziji OTV zbog emitiranja pornografskog sadržaja u emisiji Željka Malnara *Noćna mora* početkom veljače 2005. godine. OTV je na jedan dan morao prekinuti emitiranje programa i to od 19. ožujka u 20 sati do 20. ožujka u 20 sati.

Pri Hrvatskom novinarskom društvu (HND) djeluje i Novinarsko vijeće časti. Ako se utvrdi da je novinar povrijedio Kodeks časti ili Statut HND-a, Vijeće može novinaru izreći opomenu u slučaju blaže povrede ili opomenu koja se objavljuje u glasilu *Novinar* u slučaju teže povrede, a prema ocjeni težine povrede i u javnim glasilima.³ U slučaju teške povrede Kodeksa ili Statuta i teške kompromitacije profesije, Novinarsko vijeće časti može donijeti odluku o brisanju novinara iz članstva HND-a, a isključeni član može nakon pet godina zatražiti ponovno primanje u HND.⁴

Prema Izvješčaju o radu Vijeća časti za 2009. godinu Vijeće časti obradilo je 65 prijava, dok u trenutku pisanja ovog rada njih dvadesetak još čeka postupak. Najčešće su prijavljivani novinari (u 31 slučaju) i glavni urednici (u 25 slučajeva), a često su prijavljivani i zajedno. U šest slučajeva prijavljivani su i urednici rubrika te dva fotoreportera. Najčešće prijave odnosile su se na neprofesionalno, neobjektivno, neuravnoteženo i neistinito pisanje (48 slučajeva). Prijave Vijeću časti odnose se na čak tridesetak medija (novina, televizijskih postaja, internetskih portala i samo jednu radijsku postaju). Vijeće časti najčešće je procijenilo kako je prijava neutemeljena, a za utemeljene prijave izrečene su opomene – od toga tri teže.

Hrvatska radiotelevizija kao javna televizija ima svoj Etički kodeks i Etičko povjerenstvo koje bi se trebalo brinuti o njegovu provođenju. Odredbe Etičkog kodeksa odnose se i na stalno zaposlene djelatnike i na vanjske suradnike HRT-a. Etičko povjerenstvo donosi mišljenja („nije povrijedio Kodeks“, „povrijedio je Kodeks“, „osobito je teško povrijedio Kodeks“) i preporuke (u području sukoba interesa ili sumnje na korumpirana ponašanja). Mišljenja i preporuke trebaju sadržavati obrazloženja i prijedlog daljnjeg postupanja, ali on nije obvezatan.⁵ Etičko povjerenstvo HRT-a u mandatnom razdoblju od 2008. do 2010. održalo je 13 sjednica. Na 10. sjednici Povjerenstvo je na dnevnom redu imalo ukupno 12 prijava. U šest slučajeva doneseno je mišljenje da se radi o povredi Kodeksa, a u šest slučajeva da nije bilo takve povrede.⁶

³ Članak 7. Pravilnika o radu Novinarskog vijeća časti.

⁴ Članak 8. Pravilnika o radu Novinarskog vijeća časti.

⁵ Članak 84. Etičkog kodeksa HRT-a.

⁶ Podatci dobiveni od Etičkog povjerenstva HRT-a.

Zajedničko obilježje rada svih tih tijela jest da reagiraju tek na nečiju pisanu prijavu. Očito je da formalno postoji zaštita etičkih standarda (na razini zakona, na razini strukovne novinarske udruge te na razini medija – u ovom slučaju javne televizije), kao i odgovarajuća tijela koja bi trebala raditi na njihovu provođenju.

Ako se i ne ulazi u kvalitativnu analizu normi i načina djelovanja navedenih tijela, ostaje činjenica o disproporciji brojnosti reakcija, odnosno sankcija navedenih tijela u slučajevima kršenja etičkih normi (broj sankcija zapravo je minimalan) i općeg dojma o padu kriterija profesionalnog i etičkog obavljanja novinarskog posla.

Općenito, sve češće imamo priliku vidjeti teško uočljive, ali dugoročno vrlo štetne primjere narušavanja etičkih i profesionalnih standarda te reakcije regulatornih tijela koje zapravo opravdavaju takve postupke. Tako primjerice u udarnim emisijama informativnog programa gostuju političari koji su ujedno i gospodarstvenici, a formalan povod za gostovanje zapravo je pokriće za razgovor o privatnom poslu ili je riječ o utjecaju oglašivača ili vlasnika na otvaranje pojedinih tema, način njihove obrade, selekciju informacija i slično. A samo „etičko novinarstvo služi javnom interesu“ (Belsey, 2002: 10).

STUDIJA SLUČAJA: EMISIJA OTVORENO EMITIRANA 21. SIJEČNJA 2010. GODINE

„Mediji sve više sličje žutom tisku i možemo govoriti o tabloidizaciji televizije, odnosno stanju medija u kojem se on sve više udaljava od novinarstva, a sve se više bavi svađama, aferama, skandalima, tračevima“ (Perišin, 2010: 107).

Primjer koji je izabran izvrsno oslikava našu televizijsku svakodnevicu: Ono što mu daje posebnu težinu jest činjenica da je riječ o javnoj televiziji i emisiji u njezinu informativnom programu. Emisija *Otvoreno* jest „dnevna informativna studijska TV emisija u kojoj se obrađuje vijest ili tema dana. Emitira se od 2004. godine pet puta tjedno na kraju prime time-a. Središnji element emisije čini razgovor s gostima u studiju“ (Leksikon radija i televizije, 2006: 305). Popularno rečeno, riječ je o političkom *talk showu* koji obrađuje aktualne dnevno-političke teme i emitira se uživo oko 22:30 sati.

Za analizu je odabrana emisija emitirana 21. siječnja 2010. godine zato što predstavlja primjer kako je i uz najbolju namjeru lako ‘skliznuti’ u senzacionalizam na štetu profesionalnog, etičkog pristupa novinarskom poslu, a u korist kriterija gledanosti. Izabrana emisija osobita je i po tome što je napravljen niz profesionalnih propusta od strane novinara koji se inače dobro nose s etičko-profesionalnim izazovima novinarskog posla. Osim toga ta je emisija izabrana za analizu zato što je izazvala brojne reakcije javnosti. Tri su ključna elementa u kojima je došlo do kršenja etičkih pravila. To su:

- >odabir teme,
- >izbor gostiju,
- >uloga voditelja.

Odabir teme

Emisija *Otvoreno* kao dnevno politički *talk show* u udarnom terminu zapravo je 'predodređena' za obradu najvažnije teme dana. Toga dana, 21. siječnja 2010., tema nije nedostajalo. Pokrenuta je istraga USKOK-a protiv bivšeg potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske Damira Polančeca te se dogodio dugo očekivani sastanak premijerke Jadranke Kosor i predsjednika najveće oporbene stranke Zorana Milanovića.

Ako se poštuje misija same emisije te činjenica da je riječ o uredničkoj odluci, dilema oko njezine središnje teme toga dana zapravo nije trebala postojati. No odabrana tema emisije bila je „Navodne nogometne namještaljke“. Voditelj je na početku emisije, svjestan konteksta dnevnih događaja i karaktera emisije, rekao da je dan obilovao događajima koji zavređuju pozornost, ali da je njegov izbor pao na ovu temu.

Novinarski izvor za temu bio je tekst objavljen u jednom političkom tjedniku o trojici sportskih djelatnika koji navodno imaju veze s namještanjem nogometnih utakmica i nogometnom mafijom međunarodnog karaktera te da UEFA, krovna nogometna europska organizacija, provodi istragu o tom slučaju. Toj je temi taj tjednik posvetio naslovnicu i šest stranica, i to s izrazito senzacionalističkom opremom (naslovima, podnaslovima, slikama). Cijeli tekst svodi se na prepričavanje navodnih neformalnih tuđih razgovora, odnosno na preuzimanje neprovjerenih informacija iz članaka nekih inozemnih novina te se poziva na anonimne pouzdane izvore iz UEFA-e.

Dakle tema je odabrana na temelju neprovjerene i nepotvrđene informacije. Stjepan Malović (2005: 19) kaže da je vijest ili istinita ili nije vijest. Postavlja se pitanje opravdanosti objave takvih informacija ako su one neprovjerene i ako se koristi anonimni izvor. I sam voditelj emisije rekao je da je, nastojeći dobiti službenu potvrdu o postojanju istrage protiv prozvanih osoba, kontaktirao UEFA-u i pitao ih vode li se istrage protiv prozване trojice. Iz UEFA-e je stigao pisani službeni odgovor da ne postoji otvorena istraga protiv navedenih osoba te da je s jednim od trojice navedenih sportskih djelatnika zatražen razgovor na koji je on i pristao.

Svaka informacija mora biti dobro provjerena, i to sa što je moguće više strana. A objava neprovjerenih informacija dovodi u pitanje ne samo integritet osobe i istinitost događaja o kojem se govori nego i novinarski kredibilitet (Malović, Ricchiardi i Vilović, 1998: 48).

Novinarski je posao vezan za izrazito kratke rokove. Gotovo je pravilo da se preskaču ili skraćuju redovite novinarske procedure vezane uz provjeru informacija koje se jednostavno podrazumijevaju ili se njihova vjerodostojnost provjerava tijekom rada na emisiji. U slučaju ovakvih dnevnih emisija tema se uglavnom izabere tijekom jutra te se obradi posveti cijeli dan. Dogovore se i gosti i reportaže, a u istinitost informacije, koja se pretpostavlja, često se uvjeri tek nekoliko sati prije ulaska u studio. I tada više nema dovoljno vremena za promjenu teme. No nužno je tada dobro se pripremiti i pokušati temu obraditi na način koji će opravdati njezin izbor, ali uz sva profesionalna i etička pravila struke.

Jedan od načina na koji je moguće izbjeći ovakve situacije jest paralelan rad na više tema. U slučaju bilo kojeg problema koji je nastao u pripremi emisije, a koji bi bitno utjecao na traženi profesionalni standard obavljanja posla (otkazivanje ključnih gostiju, nedobivanje potvrde informacija itd.), uvijek postoji druga, također dobro pripremljena tema. Naravno, takav pristup podrazumijeva veće kadrovske, tehničke, organizacijske i financijske resurse.

Je li uopće ova tema mogla biti najbolji urednički izbor? Tema skandala koji uključuje najpopularniji sport, posao s kladionicama i međunarodnu dimenziju organiziranosti navodnih kriminalnih aktivnosti, u koje su navodno uključene osobe iz javnog života, djeluje s pozicije gledatelja zanimljivo te pretpostavlja visoku gledanost i citiranost.

No već sam naziv teme emisije u kojem stoji riječ „navodno“ govori da je tema odabrana na temelju službeno demantirane informacije, što je tijekom emisije izriekom potvrđeno. Na taj način otvoren je udarni medijski prostor u informativnom programu javne televizije neprofesionalno odabranom i pripremljenoj temi.

Odabir gostiju

Odabir gostiju udovoljio je osnovnim profesionalnim standardima („prikazivanje svih strana u sukobu ili događaju o kojem pišu“, usp. Malović, 2005: 37). U studiju su se našli svi relevantni gosti:

- > prozvani sportski djelatnici (jedan od njih nije mogao biti u studiju, ali je u emisiji puštena njegova izjava na tu temu snimljena prije emisije),
- > predstavnici izvora informacija (urednik tjednika koji je objavio te informacije),
- > neutralni novinari (dopisnik Hrvatskog radija iz Njemačke i urednik „Sportskih novosti“).

Poseban razlog za brigu voditelja bio je gost koji je otprije poznat po medijskim ispadima i zbog kojeg je i Hrvatski zbor sportskih novinara prije nekoliko godina u više navrata slao otvorena pisma medijima u kojima se inzistiralo na medijskoj blokadi toga gosta. Je li takav poziv na blokadu rješenje ili će zbog blokade osoba privlačiti još veću pozornost? Konačno, izbor gostiju je, kao i izbor teme, stvar uredničke procjene.

Bilo kako bilo, problematično ponašanje toga gosta bilo je vjerojatno i predvidivo. Njegov je nastup prije svega bio svojevrsna tirada i hvalospjev samome sebi obogaćen uvredama i omalovažavanjem sudionika. U svakom slučaju gost emisije koristio je rječnik neprimjeren bilo kojem obliku komunikacije, a osobito dijalogu kakav se očekuje u medijima, i to osobito na javnoj televiziji. Njegov je nastup bio pun neprimjerenih izjava. Čule su se, između ostalog, i riječi kao što su „jadnik“ i „lažov“, zatim „bijedniče“, „vucibatino jedna“, „klošaru“. Upravo je tih desetak minuta emisije, koje su obilovale najvećim brojem neprimjerenih riječi i psokama te predstavljale medijski ispad samo jednog sugovornika, bilo ono o čemu se sljedeći dan pričalo svugdje – od tramvaja i kafića do gotovo svih dnevnih novina i portala.

Na kraju, ponovno se javlja dilema treba li takvom gostu dati priliku za takvo ponašanje. Treba li ga pozvati u goste i nadati se najboljem ili pokušati prije emisije snimiti izjavu?

Uloga voditelja

Voditelj je dobro procijenio da bi moglo doći do nepoželjnih situacija prilikom emitiranja emisije uživo. Stoga je na samom početku zamolio goste za „parlamentarizam“ (misliti pri tome na zakone slušanja i poštivanja tuđe riječi) i rekao da će „svi imati dovoljno vremena iznijeti svoje stavove“. Iako je riječ o profesionalcu s velikim iskustvom, voditelj je ovu emisiju odradio nesretno i nespretno. Njegove su reakcije na neprihvatljivo ponašanje gosta bile neodgovarajuće, odnosno mlake. Na psovke i vrijeđanja on je reagirao s „nemojte tako...“ ili „nemojte tako komunicirati, molim vas...“. Je li bilo moguće predvidjeti ponašanje gosta koji je sklon neprihvatljivom izričaju? Većina voditelja prije emisije razgovara s gostima i upozori ih da se drže teme razgovora, da poštuju vrijeme i sugovornike itd., no to ne znači da će tako i biti, osobito u emisijama poput ove koje idu uživo.

Jesu li pravila ponašanja u takvim situacijama predviđena nekim internim aktom i koja su to pravila? Je li voditelj imao mogućnosti za reagiranje i kakve su te mogućnosti bile? Prema Etičkom kodeksu HRT-a

„voditelj ima pravo zamoliti sugovornika da se drži pitanja, bude sažet i konkretan u odgovoru i ima ga pravo uljudno prekinuti ako izbjegava odgovor ili ako se njegov odgovor ne odnosi na pitanje. Voditelj ima pravo prekinuti intervju ako razložno procijeni da su odgovori ili ponašanje sugovornika postali ne-civilizirani, agresivni ili na bilo koji način neprimjereni... Novinar ili voditelj emisije dužan je zaštititi gosta emisije od svih neprimjerenih napada i grubih uvreda drugih gostiju u emisiji te slušatelja ili gledatelja...“⁷

Isto tako

„urednik ne smije intervenirati u sadržaj emisije ‘uživo’ tijekom emitiranja, niti smije prekidati njezino emitiranje osim u slučaju kada je prekid emitiranja nužan zbog više sile, izvanrednih ili objektivnih razloga (primjerice prekid programa zbog izvanrednih vijesti, hitni zdravstveni problemi ili nesvjestica voditelja ili gostiju, postupci u studiju koji grubo narušavaju javni red ili moral, ustav i zakone, ugrožavaju zdravlje ili sigurnost te slični neuobičajeni događaji).“⁸

Koje su onda bile stvarne mogućnosti voditelja? Voditelj je mogao:

- >imati jaču verbalnu reakciju,
- >uzeti riječ gostu,
- >prekinuti emisiju.

Čini se da kod takvoga gosta jača verbalna reakcija voditelja ne bi puno pomogla. Vjerojatno ni uzimanje riječi. To se čini naprosto nemogućim u takvim situacijama. Riječ je o ljudima koji osim sebe ne čuju nikoga drugog. Jedino što preostaje jest prekid emisije – bilo zbog vrijeđanja drugoga gosta u emisiji, bilo zbog grubog narušavanja javnog reda i morala. Prema riječima glasnogovornika koje su prenijeli neki portali „stav je uredništva da je jedino što je [voditelj] još mogao učiniti bilo prekinuti emisiju. No to je najgora solu-

⁷ Članak 59. Etičkog kodeksa HRT-a.

⁸ Članak 33. Etičkog kodeksa HRT-a.

cija jer gledatelji ostaju prikraćeni i za sve ostale relevantne informacije o toj temi, a koja je očito zanimala velik broj gledatelja.”⁹

Međutim nema relevantnih informacija koje su iz cijele emisije mogle ostati zapamćene jer se sve svodilo na navodne informacije. Ali je propuštena prilika da se pokaže da prostor javne televizije nije i ne može biti mjesto objave neprovjerenih informacija koje se zasnivaju na navodima, da se ne može dati prostor ljudima koji ne poštuju javnu televiziju, koji ne poštuju ostale sugovornike i koriste se rječnikom koji je neprimjeren ne samo za javnu televiziju nego i za bilo kakav drugi nastup. Propuštena je prilika i da televizija pokaže poštovanje prema gledateljima. No ako je suditi prema reakcijama koje je ova emisija izazvala, čini se da barem dio ukupnoga gledateljstva s velikim interesom gleda upravo takve istupe.

ZAKLJUČAK

Emisija *Otvoreno* obrađuje aktualne dnevne političke teme te u goste poziva ljude od kojih se očekuje kritičko promišljanje o odabranoj temi. U nastojanju da se izborom teme i gostiju privuče i gledatelje osobito je važno paziti na etičke norme. Primjer emisije *Otvoreno* emitirane 21. siječnja 2010. godine najbolji je pokazatelj koliko je danas teško ostati profesionalan i etičan. Emisija je izazvala velike reakcije javnosti, a u tri je osnovna elementa došlo do kršenja etičkih pravila. Prvi je izbor teme – tema je izabrana na temelju neprovjerene i nepotvrđene informacije i time je dovedena u pitanje opravdanost izbora teme. Drugi je element odabir gostiju – iako su gosti izabrani po svim profesionalnim standardima, trebalo je pretpostaviti da bi ponašanje jednog od njih (prema prijašnjem iskustvu novinara) moglo biti problematično. Treći je element uloga voditelja – njegove su reakcije na neprimjereni ponašanje gosta bile neodgovarajuće. Očito je prema reakcijama javnosti da velik broj gledatelja prati ovakve emisije, ali istovremeno se otvara pitanje je li javna televizija (točnije, je li bilo koji medij) prostor u kojem se smiju objavljivati neprovjerene informacije te u koji se pozivaju gosti koji vrijeđaju svoje sugovornike. Zato je opravdano pitati se kakav javni servis želimo i plaćamo te što dobivamo za to što plaćamo. Kada se podilazi komercijalizaciji i „žutilu“ u utrci s privatnim medijima, zaboravlja se koja je najvažnija uloga javne televizije i koja etička načela treba poštivati i promovirati.

⁹ www.vecernji.hr/vijesti/novinar-jelinic-njegov-nakladnik-protiv-z-mamica-pokrecu-cetiri-tuzbe-clanak-83239 (15.07.2010.)

Literatura

- >Belsey, Andrew (2002) Journalism and Ethics: Can They Co-exist?, str. 1-14, u: Kieran, Matthew (ur.) *Media Ethics*. London: the Taylor & Francis e-Library.
- >Gavranović, Ante (2009) Vjerodostojnost – temelj medijskog djelovanja, *Medianali* 3 (6): 121-132.
- >Letica, Zvonko (2003) *Televizijsko novinarstvo*. Zagreb: Disput.
- >Malović, Stjepan (2005) *Osnove novinarstva*. Zagreb: Golden marketing i Tehnička knjiga.
- >Malović, Stjepan, Ricchiardi, Sherry i Vilović, Gordana (1998) *Etika novinarstva*. Zagreb: Izvori.
- >McQuail, Dennis (1994) *Mass Communication Theory*. London: SAGE Publications Ltd.
- >Perišin, Tena (2010) *Televizijske vijesti*. Zagreb: Medijska istraživanja.
- >Peruško, Zrinjka (2005) Televizija u Europi: zakonodavstvo, javne politike i neovisnost – Hrvatska (izvještaj), str. 179-229, u: *Televizija u Europi: zakonodavstvo, javne politike i neovisnost*. Zagreb: Institut Otvoreno društvo – Hrvatska i Open Society Institute – Hungary, USA.
- >*Etički kodeks HRT-a*. Zagreb: HRT, 2009.
- >*Leksikon radija i televizije*. Zagreb: HRT i Masmedia, 2006.
- >*Kodeks časti hrvatskih novinara*. HND, 27.11.2009.
- >*Pravilnik o radu Novinarskog vijeća časti*. Zagreb: HND, 2003.
- >*Zakon o HRT-u*. NN 25/2003.

Internetski izvori

- >www.vecernji.hr (15.07.2010.)

ETHICAL DISPUTES AND PUBLIC SERVICE TELEVISION CASE STUDY: OTVORENO POLITICAL TALK SHOW, BROADCASTED ON 21ST OF JANUARY, 2010

Gordana Škaljac Narančić

ABSTRACT *Ratings of the television programs as well as commercial effects become crucial measures of the media success and journalists' efficiency neglecting minimal ethical standards. The profit maximisation logic and mere survival in times of the economic crisis also has the impact on preserving the sensitive ethical standards. In this respect, the television, as the most influential medium, especially public television, has the biggest responsibility. Violation of the ethical norms on public television means that it does not fulfil its key role – the role of public service. In important cases of the violation of ethical rules, the lack of clear responses of the regulators is the other side of the problem. The case study in this text shows us how easy it is to turn to the contempt of the professional journalistic standards and, consequently, ethical norms. This leads us to think how difficult is today to remain professional and ethical in times of the tangible commercialism and sensationalism.*

KEY WORDS

PUBLIC TELEVISION, JOURNALISTIC ETHICS, PROFESSIONALISM, COMMERCIALISATION OF MEDIA

Author Note

Gordana Škaljac Narančić :: PhD student at the University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Croatia :: gordana.skaljajac@gmail.com